

تأثیر مطالبات معوق بر اقتصاد

در وصولی‌ها، تمایز قابل شویم

مصاحبه «اقتصاد ایران» با آقای آیت‌الله تجلی، مدیر امور سازمان و برنامه ریزی بانک سپه

اقتصاد ایران: به نظر شما مطالبات معوق بانکی چه تأثیری بر بخش پولی و بخش واقعی اقتصاد بر جای می‌گذارد؟

مطالبات معوق، بخشی از اعتبارات سیستم بانکی محسوب می‌شوند. اعتباردهی مکانیزم خلق پول بانک‌ها است، به این صورت که سپرده‌ای وارد بانک شده و بانک، این سپرده را به تسهیلات تبدیل می‌کند و این چرخه ادامه پیدا می‌کند. در ظاهر امر، معوق شدن تسهیلات تأثیری بر این فرآیند و متغیرهای پولی ندارد، بلکه عمده تأثیر آن بر روی سیستم بانکی است. از طرف دیگر، مطالبات معوق می‌توانند بر روی پُرتفوی بانک‌ها و سودآوری آنها تأثیر بگذارند. بنابراین، اگر بانک‌ها را به عنوان عوامل و کارگزاران بازار پولی در نظر بگیریم، مطالبات معوق، این کارگزاران را تهدید می‌کند. حال اگر کار به جایی برسد که یک بانک در اثر مطالبات معوق

زیاد ورشکسته شود، آنگاه بازار پولی نیز دچار مشکل می‌شود.

از سوی دیگر، عمده‌ترین کانالی که تأمین مالی بخش واقعی اقتصاد از طریق آن صورت می‌پذیرد، بانک‌ها هستند. حال اگر بخشی از منابع مالی بانک‌ها در جایی بلوکه شود، قدرت بانک‌ها در تأمین مالی بخش واقعی کاهش می‌یابد. این امر باعث می‌شود نرخ‌ها در بازار غیررسمی بالا رفته و هزینه تأمین مالی برای این بخش از اقتصاد افزایش یابد.

اقتصاد ایران: فساد اقتصادی چه تأثیری بر افزایش مطالبات معوق داشته است؟

در سه چهار سال اخیر آمار مطالبات معوق بانکی رشد زیادی داشته‌اند که ریشه یابی علل این موضوع، نیاز به یک تحقیق جامع دارد. اما بطور کلی چند علت را می‌توان مطرح کرد.

یکی از این علت‌ها، صدور دستورالعمل جدید طبقه بندی دارایی‌ها توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است. در گذشته بعضاً پیش می‌آمد که تسهیلاتی به شکل مطالبات معوق درمی‌آمد، اما از سوی بانک وارد سرفصل معوقات نمی‌شد. اخیراً و از سال ۸۶

بانک‌ها در شناسایی مشتریان است. در این زمینه دو حالت امکان دارد. یکی انتخاب مشتری بدحساب غیرعمدی بوده که به ناکارآمدی سیستم ارزیابی و نظارت بانک عامل برمی‌گردد. دوم این که اتفاق مذکور عمدی بوده که در این حالت، موضوع فساد خودنمایی می‌کند. البته عامل چهارم از دید من سهم زیادی در مطالبات معوق ندارد، هر چند باز هم تأکید می‌کنم که این موضوع باید بررسی شود.

بررسی‌های موجود نشان می‌دهند که حدود ۶۰ درصد معوقات بانکی به ۱۰ درصد مشتریان مربوط است. این ۱۰ درصد، عمدتاً شرکت‌های بزرگ دولتی، شبه دولتی و سهامی عام هستند که دلایل فوق‌الذکر و همچنین بعضاً ناکارآمدی آنها، باعث ایجاد مطالبات معوق شده‌اند. البته به کمک سیستم‌های حمایتی و بیمه‌ای مناسب می‌توان تا حدودی جلوی این مشکلات را گرفت. متأسفانه هنوز صنعت بیمه کشور به حدی نرسیده که بتواند اعتبارات کلان سیستم بانکی را بیمه کند.

اقتصاد ایران: لطفاً در خصوص موضوع اعتبار سنجی و نقش آن در معوقات بانکی توضیح بفرمایید؟

در دنیا مؤسساتی تحت عنوان

"مؤسسات اعتبار سنجی" (Credit Bureau) وجود دارند. اینها سابقه اعتباری اشخاص را نگه می‌دارند و بانک‌ها موظفند به این مؤسسات اطلاع دهند. اگر فردی قصد گرفتن تسهیلات از بانک خاصی را داشته باشد، باید ابتدا به این مؤسسات مراجعه کرده و گزارشی از سابقه اعتباری خود ارائه کند. هر چه فرد مذکور، طبق گزارش، خوش حساب‌تر باشد، می‌تواند از تسهیلات بیشتر با شرایط مطلوب‌تری بهره مند شود. البته این سیستم چند سالی است که در کشور ما راه افتاده، اما هنوز چندان جا نیفتاده است؛ به ویژه آن که دادن اطلاعات به این مؤسسات از سوی بانک‌ها، هنوز با خلاءهایی مواجه است.

اقتصاد ایران: اجرای بانکداری اسلامی واقعی چه تأثیری بر کاهش مطالبات معوق بانکی می‌تواند داشته باشد؟

اگر بانکداری اسلامی به درستی اجرا شود، به میزان زیادی از معوقات بانکی کاسته خواهد شد، چرا که در بانکداری اسلامی، بحث شراکت مطرح است. در این حالت، بانک علاوه بر اعطای تسهیلات به فرد متقاضی، بر نحوه مصرف و محل مصرف تسهیلات نظارت می‌کند

شکل ناگهانی افزایش یابد. علت این تصمیم هم این بود که در سیستم قبلی، بانک مرکزی نمی‌توانست ریسک بانک‌ها را شناسایی کند. ممکن بود یک بانک که مدیران آن دقیق عمل می‌کردند، مطالبات معوق بیشتری را نسبت به بانکی که مدیران آن پایبندی کمتری داشتند، نشان دهد، اما ریسک هیچ کدام از این بانک‌ها به درستی معلوم نبود. بنابراین، بانک مرکزی برای این که بتواند ریسک تمام بانک‌های کشور را به طور یکسان بررسی کند، این بخشنامه را صادر و از بانک‌ها خواست که طبقه بندی مطالبات به صورت سیستمی انجام شود.

عامل دیگری که موجب افزایش معوقات شده، رکود اقتصادی است. بخشی از رکود به بحران جهانی برمی‌گردد که به هر ترتیب به کشور ما هم رسیده است. مثلاً بخشی از صنایع کشور - به ویژه صنایعی که رویکرد صادراتی داشتند - به مشکل برخوردند. همین رکود باعث شده که فعالان بخش صنعت که تسهیلاتی را از سیستم بانکی گرفته بودند، نتوانند آنها را بازپرداخت نمایند که این امر مطالبات معوق را به دنبال داشته است. عامل دیگر تشدید معوقات، تحریم‌ها بوده است. عامل چهارم مربوط به ضعف

و همین امر، مدیریت صحیح منابع بانکی را به دنبال خواهد داشت. اما تحقق این امر دشوار است و بانک‌ها در حال حاضر نمی‌توانند در مدیریت دخالت کنند.

اقتصاد ایران: در حال حاضر، میزان مطالبات معوق بانک‌های کشور چقدر است؟

البته آمار دقیق معوقات بانک‌های کشور در دسترس نیست، ولی آمارهای غیررسمی از این امر حکایت دارند که چیزی در حدود ۲۰ تا ۲۵ درصد از کل تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور را معوقات تشکیل می‌دهند که این میزان، در مورد بانک‌های مختلف کشور متفاوت است.

اقتصاد ایران: آیا نظام بانکی ایران در روند دریافت مطالبات کند عمل نمی‌کند؟

تعجیل در وصول مطالبات دارای مشکلات متعددی است. از یک سو برخی از مشتریان به دلایل گفته شده نظیر بحران جهانی، رکود اقتصادی و تحریم‌ها، فعلاً قادر به بازپرداخت نیستند. فشار برای وصول مطالبات از این دسته از مشتریان، می‌تواند رکود اقتصادی را تشدید و حتماً همانند غرب، ایجاد بحران نماید. بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که در بحث بحران اقتصادی غرب، اگر بانک‌ها نسبت به تملیک وثایق اقدام نکرده و به مشتریان مهلت داده بودند، امکان کنترل بحران وجود داشت. اما در خصوص مشتریانی

که علیرغم توان مالی، تمایل به بازپرداخت ندارند، وصول مطالبات با مشکلات متعددی حقوقی و کاری مواجه است که وصول را با تأخیر مواجه می‌کند. مثلاً قوانینی که در کشور

وجود دارند این اجازه را نمی‌دهند که وثایق خیلی سریع به اجرا گذاشته شوند. یکی از مشکلاتی که در حال حاضر وجود دارد، اصلاح ماده ۳۴ آیین‌نامه ثبت است. در این ماده آمده هر گاه شخصی بخواهد وثیقه‌ای را در تملک خود در بیاورد، اگر ارزش آن وثیقه بیش از ارزش بله‌ی باشد، بانک باید وثیقه را به قیمت کارشناسی تملک کرده و مابقی ارزش وثیقه را به مشتری بازگرداند که این موضوع برای بانک دشوار

است. بنابراین باید این ماده اصلاح شده و شرایط به روال سابق برگردد. در گذشته بانک وثیقه را به قیمت مزایده - نه به قیمت کارشناسی - می‌فروخت و سهم خود را دریافت می‌کرد.

اقتصاد ایران: چه راهکارهایی برای کنترل معوقات بانکی پیشنهاد می‌کنید؟

من با فشار بیش از حد و وصول مطالبات معوق به هر قیمت ممکن موافق نیستم. باید در این زمینه بین افرادی که به دلیل مشکلات نمی‌توانند بازپرداخت کنند و افرادی که علیرغم توان مالی، نمی‌خواهند تسهیلات دریافتی را بازپرداخت نمایند، تمایز قایل شویم.

بانک‌ها باید با گروه اول و صنایع مهم کشور که به دلیل شرایط اقتصادی دچار مطالبات معوق شده‌اند کنار بیایند و فشار مضاعفی را به آنها تحمیل نکنند. در عین حال از افرادی که توان بازپرداخت معوقات خود را دارند و این کار را نمی‌کنند، حتماً باید مطالبات باز پس گرفته شود. این کار میسر نخواهد شد مگر با حضور و یا ضمانت دولت و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، برای شناسایی مشتریان گروه اول و نیز حمایت از بانک‌ها برای کنار آمدن با مشتریانی که به صورت موقت دچار رکود یا بحران شده‌اند.

اقتصاد ایران: متشکرویم.

مطالبات معوق بانکی، دلایل و راهکارهای «اقتصاد ایران»

راهکار	دلایل پیدایش	حوزه
جلوگیری از بریز و پهباش‌های بی‌مورد دولتی و کنترل سطح عمومی قیمت‌ها، کمک به بهبود اوضاع اقتصادی و دستیابی به شرایط رونق، کمک به رفع اتهامات بین‌المللی در چارچوب غرور ملی	تورم، افزایش سالانه دستمزد از سوی دولت، نظام مالیاتی سنتی، رکود، تحریم، افزایش هزینه‌های واسطه‌های تولید کننده، ریسک بالای تولید در کشور	فضای نامتقارن کسب و کار
استفاده از ابزارهای مدرن اعتبارسنجی در تشخیص اعتبار مشتری برای پرداخت وام، اعطای وام در قبال پروژه‌هایی که از طرح کسب و کار برخوردارند، ارزیابی درست گردش نقدینگی بنگاه (Cash Flow)، استفاده از مدیریت ریسک، افزایش نرخ خسارت در قبال تأخیر تسویه مشتریان بد حساب، استفاده از ابزارهای نوین جهانی و الکترونیکی برای ارزیابی مشتریان و مشمولان وام	ناکارآمدی نظام بانکی، عدم بهره مندی از گزارش‌های اعتبارسنجی مشتری، نرخ اندک هزینه خسارت به بانک در صورت تأخیر و دیرکرد مشتری در تسویه حساب، عدم تعامل با نهادهای بین‌المللی همچون صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک تسویه بین‌المللی (BIS)، عدم بهره مندی از نظام واقعی بانکی اسلامی و استفاده از ابزارهای آن در خصوص عقود مبادله با وام گیرنده	نظام بانکی و ابزارهای آن
بررسی و آسیب شناسی اجرای سیاست‌های انبساطی و انقباضی، اجازه به بخش خصوصی برای حضور واقعی در اقتصاد و تغییر نقش دولت از عامل به ناظر، پرهیز از سیاست‌های دستوری در نظام‌های تعیین نرخ ارز، بهره و مالیات به منظور جلوگیری از رانت اقتصادی، افزایش کارایی نهادهای نظارتی همچون سازمان‌های بازرسی و حسابرسی	سیاست‌های دستوری و یک جانبه اقتصادی همچون کاهش بیکاری و یا کاهش تورم و استفاده از ابزارهای انبساطی و انقباضی بدون توجه به عواقب آن، وضع و تغییر ناگهانی قوانین، دخالت بیجا در تنظیم بازار از طریق نرخ‌های دستوری بهره و مالیات و نظارت نامناسب نهادهای وابسته به دولت بر فعالیت‌های نظام بانکی	دولت و سیاست‌های بخش عمومی
گسترش نظام شایسته سالاری در سیستم بانکی، ترویج نظام بانکداری خصوصی، بکارگیری کامل بانکداری الکترونیک برای جلوگیری از هر گونه انحراف در تخصیص منابع، تأمین مناسب مالی کارمندان برای جلوگیری از شیوع رشوه، برخورد با مشتریان بد حساب و عدم اعطای وام به این افراد در آینده، تعقیب مشتریان بد حساب حتی در سطوح بین‌المللی	سهل انگاری برخی مسئولان در سال‌های گذشته و عدم انتشار رقم واقعی معوقه‌ها، گسترش روابط به جای ضوابط در حیطه بانکداری و اعطای اعتبار و تسهیلات، گسترش رشوه در نظام بانکی و اعطای وام به افراد و یا شرکت‌هایی که صلاحیت دریافت وام را ندارند، فساد برخی وام گیرندگان و عدم تسویه اصل و فرع وام با وجود تمکن مالی	فساد اداری و اقتصادی
تغییر رویه تأمین مالی و روی آوردن به بازار سرمایه به جای نظام بانکی، اصلاح زیرساخت‌های بازار سرمایه، استفاده از گزارش‌های کفایت سرمایه منطقی برای اعطای وام، درخواست طرح کسب و کار (Business Plan) برای اعطای وام به مشمولان، ترویج عملیات تأمین مالی میان مدت و بلند مدت واحدهای تولیدی توسط بازار سرمایه	عدم بهره مندی از بازار سرمایه برای تأمین مالی بنگاه و روی آوردن به نظام بانکی، فقدان شفافیت اطلاعات	بازار سرمایه